

phanes. (Acta Classica Universitatis Scientiarum Debreceniensis 10–11. 1974–1975. 165–174. pp.)

³ *The Name of the River Tisza.* (Acta Antiqua 1. 1954. 77–115. pp.); *A Tisza nevének története a honfoglalásig.* (Néprajz és Nyelvtudomány 3–4. 1959–1960. 99–113. pp.)

⁴ E tárgykörben frott legfontosabb publikációiként a következők említhetők: *Testimonia de Mimnermi vita et carminibus.* (Szeged 1959. Reprint 1970); *A fiatalság és öregség Mimnermos költészetében* (A 2, 4, 5 és 6 Mimnermos-töredék kommentárjából). (Antik Tanulmányok 8. 1961. 55–64. p.); *Nova testimonia de carminibus Mimnermi.* (Acta Antiqua 10. 1962. 247. p.); *Mimnermos.* Pauly's Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft Supplementband XI. 1968. 935–951. pp.

⁵ Többek között a *Három szöveggyűjtemény a régi latin nyelv és irodalom tanulmányozásához.* (Bp., 1958.)

⁶ *Az ókor története III. Görög történelem.* (Bp. 1965.)

⁷ Ezt igazolja több, e korszakból származó publikációja, ezek közül ő maga a következőket tartotta legértékesebbnek és legmaradandóbb eredményt hordozónak: *Egy figyelmen kívül hagyott forráshely a Gracchusok apjának és a keltiber-római kapcsolatoknak a történetéhez: Polybios in Suda s. v. periairein.* (Antik Tanulmányok 20. 1973. 187–190. pp.); *Nouveau fragment de Polybe sur l'activité d'un proconsul romain, distributeur de terres en Hispanie* (Suda s. v. periairein sur le père des Gracques). Oikumene 1. (Bp., 1976. 99–107. pp.)

⁸ *Kotriguroi.* Pauly's Realencyclopädie der classischen Altertum-

swissenschaft Supplementband XII. 1970. 516–520. pp.; *Onogouroi.* Pauly's Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft Supplementband XII. 1970. 902–906. pp.

⁹ *Az avar történelem forrásai.* (Bp., 1998.)

¹⁰ *Avarica. Über die Awarengeschichte und ihre Quellen.* [Társszerző Olajos Teréz.] (Szeged 1986.)

¹¹ *Avars.* In: Der Neue Pauly. Herausgegeben von H. Cancik und H. Schneider. (Stuttgart–Weimar 1997. II. 336. p.)

¹² *Helmut Th. Bossert: Aitkreta: Kunst und Handwerk in Griechenland, Kreta und in der Ägäis von den Anfängen bis zur Eisenzeit.* (Berlin 1937³). Dolgozatok a Szegedi ... Tudományegyetem Régiségstudományi Intézetéből 14. 1938. 222–223. pp.

¹³ *Nótári Tamás: Iuridicophilologica – Tíz tanulmány.* Szádeczky-Kardoss Samu előszavával. (Bp., 2004. 7. p.)

¹⁴ *La colonisation grecque de l'Asie Mineure et les tablettes de Pylos.* (Acta Antiqua 9. 1961. 261–266. pp.)

¹⁵ *Adalék a szavárd magyarság problematikájához.* Magyar Őstörténeti Tanulmányok. Szerk. Bartha A.–Czeglédy K.–Róna-Tas A. (Bp., 1977. 277–282. pp.)

¹⁶ *Studia in honorem Samuelis Szádeczky-Kardoss septuagenarii.* Acta Universitatis de Attila József nominatae. Acta Antiqua et Archaeologica. Supplementum VII. (Szeged 1988); *Studia Varia. Tanulmányok Szádeczky-Kardoss Samu nyolcvanadik születésnapjára.* (Szeged 1998.)

¹⁷ Trencsényi-Waldapfel Imre fordítása, In: *Görög költők antológiája.* (Bp., 1982. 59. p.)

FORRÁS

Chauveau Adolphe – Faustin Hélie:

A Code pénal 59. cikke és a személyes körülmények kérdése

Fordította és előszóval ellátta:
Mészáros Ádám

ELŐSZÓ

„A részesség elmélete egyike a büntetőjog legtövisesebb tárgyainak.”¹ E felvezető mondatlal kezd a két neves XIX. századi francia büntetőjogász, Adolphe Chauveau² és Faustin Hélie a „*Théorie du Code pénal*”³ részességről szóló fejezetét. És ha e megállapítást igaznak tekintjük a tettesség-részesség elméletére, méginkább igaz ez az ún. személyes körülmények tanára. A büntetőjog e részterülete azt vizsgálja, hogy a bűncselekményt elkövetők egyikének személyes tulajdonsága érinti-e, illetve mennyiben a többi elkövető büntetőjogi felelősségét. Személyes tulajdonság vagy körülmény alatt az ember személyében rejlő, attól elválaszthatatlan tulajdonságait, illetve más személyekhez vagy dolgokhoz fűződő viszonyát kell érteni.

A személyes körülmények tana a XIX. században rendkívül élénken foglalkoztatta a büntetőjogászokat.

Hazai viszonylatban Angyal Pál neve emelendő ki, aki e szövevényes témakört monografikus mélységgel dolgozta fel, kitérve az egyetemes és hazai jogtörténeti előzményekre, a kortárs büntető törvénykönyvek szabályozására, a tudományos álláspontokra, és a hazai megoldás elemzésére.⁴ E témakörben az egyedüli támpontot a törvény ez irányú rendelkezései szolgáltathták, amennyiben voltak ilyenek. A Csemegi-kódex például úgy rendelkezett, hogy valamely tettes vagy részes személyes tulajdonságai vagy körülményei, melyek az elkövetett cselekmény büntettségét megszüntetik, büntetését enyhítik vagy súlyosbítják, a többi tettes és részesre nézve tekintetbe nem vehetők (74.§). Lényegében hasonló rendelkezés érvényesült az 1871-es német birodalmi büntető törvényben is. Azonban még a kifejezett törvényi szabályozással rendelkező jogrendszerekben is állandó harc uralkodott a különböző tudományos álláspontok között.

Franciaországban, és ugyanígy Belgiumban, a büntető törvénykönyv nem adott iránymutatást a kérdés megoldására. Ennek következtében az elmélet és a gyakorlat más törvényi szabályhoz volt kénytelen segítségért folyamodni.

Az 1810-es Code pénal a bűncselekmény elkövetői körében két kategóriát ismert: a tetteseket és a részeseket. A tettesek fogalmát – hasonlóan a többi korabeli büntető törvénykönyvhöz, így a Csemegi-kódexhez is – nem jelölte meg, a hangsúlyt a részesek, illetve a részességi alakzatok tényállási elemeinek meghatározására fektette. Az elkövetők büntetésével kapcsolatban a törvény 59. cikke⁵ szigorú parifikációs elvet fektetett le,⁶ amelyet nemcsak a francia, de más nemzetek büntetőjogászai is gyakran éles kritikával illeltek.⁷ E cikkel szemben – annak igazságtalanságára hivatkoz-

va – Chauveau és Hélie is erőteljesen fellépett. Ez leginkább a személyes körülmények tana kapcsán nyilvánul meg.

A személyes körülmények kérdését a szerzők a részességről szóló fejezet harmadik részében, a törvényi rendelkezések gyakorlati alkalmazásának vizsgálata körében tárgyalták. Ennek keretében három fő szabályt emeltek ki. Az első az analógia tilalmával kapcsolatban a részesség törvényi tényállási elemeinek kiterjesztő értelmezését tiltja, illetve azt követeli meg, hogy az esküdtszék kifejezetten állapítsa meg a vád tárgyává tett részességi alakzat tényállási elemeit.⁸ A második a részesség járulékosága kapcsán a büntetendő tettesi alapcselekmény létét követeli meg,⁹ végül a harmadik kérdéskör a büntetés alkalmazására vonatkozik, és ennek keretében tárgyalják a személyes tulajdonságok tanát.¹⁰

Mint említettem, a francia Code nem rendelkezett kifejezetten e kérdéstről, így a joggyakorlat a szigorú parifikációt előíró 59. cikket alapul véve próbálta a kérdést megoldani. Elméleti szinten azonban, akárcsak más francia és külföldi szerzők, Chauveau és Hélie különböző kategóriákat állítottak fel az ún. különleges körülményeken belül. Így ezek között a korszakra jellemző módon megkülönböztették a büntetben rejlő súlyosító körülményeket a kizárólag a tettes személyes súlyosító körülményeitől. E két kategóriát azonban eltérően ítélték meg a büntetés tekintetében, szembehelezkedve ezzel a törvény szigorú asszimilációs elvével, és az arra épülő joggyakorlattal. Ez utóbbi ugyanis a törvény szövegére támaszkodva minden esetben felelőssé tette a részesekeket a súlyosító (minősítő) körülményekért, még akkor is, ha nem is vettek részt bennük, illetve még ha nem is tudtak róluk. Chauveau és Hélie ezt azonban csak a büntetben rejlő minősítő körülményekre nézve ismerte el. Ennek megfelelően arra hívták fel a figyelmet, hogy a tettes személyes körülményeiért, mint például az atyai, gyámi minőség, a részes nem tartozhat felelősséggel, mivel igazságtalan volna valakit olyan kötelezettség megszegéséért felelősségre vonni, amely nem terhelte. Végeredményben arra jutottak, hogy nem lehet a törvény szövegét szó szerint értelmezni. A törvény a részesekeket csupán úgy akarta tekinteni, mintha tettesek lettek volna (és nem úgy, mintha ők lettek volna a tettesek, ami azt eredményezné, hogy a részesekek szükségképpen azt a büntetést érdemlik, ami a tettest éri), ebből következően a részesekeknek nem kell felelniük a tettes személyes minőségéből eredő minősítő körülményekért, viszont a részest jellemző személyes körülmény miatti megnövekedett felelősség, a részesekek büntetését súlyosíthatja.

Később a különleges körülmények csoportosítása bővült a francia büntetőjogban. Így *Émile Garçon* törvény-kommentárjában¹¹ az 59. cikk ismertetése kapcsán külön tárgyalta a részeshez kapcsolódó személyes minősítő körülményeket, a tettesi bűncselekményhez kapcsolódó minősítő körülményeket, a tettes személyes körülményeit, és végül ettől elkülönítve a

tettes tisztán személyes körülményeit. Garçon kiemelte, hogy e cikk nem a tettes és a részes *szükségképpen* azonos büntetéssel sújtását jelenti, hanem a valódi értelmében az, hogy a tettel és a részessel szemben ugyanazon bűncselekmény miatt kell eljárni, és ebből következően, ugyanazon büntetési tételkeretet kell rájuk alkalmazni. Alternatív szankciók esetén azonban nincs akadálya annak, hogy az egyiküket szabadságvesztéssel, másikat pénzbüntetéssel sújtásák.¹² Az 59. cikket a továbbiakban szó szerint értelmezve arra jutott, hogy a büntetthez és a tetteshez kapcsolódó minősítő körülmények a részesre nézve, tekintet nélkül a róluk való tudomásra, figyelembe veendőek, kivéve a tisztán személyes jellegű visszaesői és katonai minőséget. Ez az értelmezés azonban újat állta annak, hogy a részest terhelő különleges körülményt magánál a részesnél figyelembe lehessen venni. Így például ha a részes a saját apja megölésében segítette a tettest, mindkét elkövető az emberölés alapesete szerint tartozott felelősséggel.¹³

*Pierre Bouzat*¹⁴ az 59. cikk tárgyalása kapcsán abból indult ki, hogy a részesek nem az után a cselekmény után kapják a büntetésüket, amit elkövettek, hanem a tettes bűncselekménye után (*systeme de l'emprunt de criminalité absolue*).¹⁵ Ez a felfogás meghatározta a különleges körülményekről vallott nézetét is. E körülményeken belül három csoportot különböztetett meg, a valódi minősítő körülményeket, a személyes minősítő körülményeket, és a vegyes minősítő (súlyosító) körülményeket. Míg az elsőért és az utóbbiért a részesekeket minden esetben felelősséggel tartozónak tekintette, a tettes személyes körülményeit csak magánál a tettesnél tartotta figyelembe vehetőnek. Az alapvetően állított tételből következően azonban a részes személyes körülményei Bouzat szerint is értékelés nélkül maradnak.

A Code pénalt 1994-ban átfogóan módosították, azonban a törvény továbbra sem tartalmaz rendelkezést a személyes körülmények kérdéséről, és a részesekek büntetési elvével kapcsolatban sem történt változás, azaz továbbra is a parifikáció elve érvényesül. Az új törvényi rendelkezés azonban más megfogalmazást használ, mint elődje,¹⁶ és ebből a különleges körülmények kérdésére az a megoldás vezethető le, amit Chauveau és Hélie másfél évszázaddal ezelőtt az előző törvény valódi szándékának tulajdonított. Az elméletben azonban a mai napig érvényesül a fentebb bemutatott a hármas megkülönböztetés.¹⁷

Végül néhány szó magáról a fordításról. Munkám során a *Théorie du Code pénal* 1887-ben megjelent hatodik kiadásának szövegét vettem alapul, és igyekeztem a történelmi szöveghűség megtartása mellett viszonylag érthető fordítását adni az eredeti szövegnek. Mindemellett a mű hangulatának átadása érdekében egyes helyeken, jegyzet formájában igyekeztem idézni a kortárs magyar szerzők, így *Wlassics Gyula* és *Angyal Pál* műveiben fellelhető részleteket.

A CODE PÉNAL 59. CIKKE ÉS A SZEMÉLYES KÖRÜLMÉNYEK KÉRDÉSE

A részesség harmadik szabályai a büntetés alkalmazására vonatkozik, és ezt az 59. cikk tartalmazza.ⁱⁱ Eszerint a részesek ugyanazzal a büntetéssel büntetendők, mint a tettesek.ⁱⁱⁱ A következőkben nem az ebből adódó könnyen levonható következtetéseket akarjuk ismertetni, hanem e rendelkezés tartalmát és jelentését szeretnénk bemutatni.

Elsőként azt kell megjegyezni, hogy az idézett elvet a most hatályos törvény is következetesen érvényesíti, azonban hatása már nem ugyanolyan, mint korábban volt. A jogalkotó azzal, hogy a tettesre és a részesre *ugyanazon büntetést* írta elő, csupán annyit akart mondani, hogy *ugyanazon büntetési nemet* kell alkalmazni és nem *ugyanazon tartamú* büntetést. Ennek megfelelően a joggyakorlatban is az érvényesül, hogy a részesre kiszabott büntetés hosszabb is lehet annál, mint ami a tettest éri.¹⁸ Mára viszont – lényegében az enyhítő körülmények rendszerének magalkotása óta – már nem is ugyanazon büntetési nemet szabnak ki rájuk, és a szankciók akár két fokozata is elkülönítheti őket: az egyiket kényszermunkára, a másikat vétség miatti szabadságvesztésre lehet ítélni. Azonban a tettes és a részes közti távolságot nem az esküdszéknek, hanem a jogalkotónak kellene értékelnie. Ehelyütt tehát csupán azt kell megállapítani, hogy az 59. cikket már nem alkalmazták szigorúan szó szerint a gyakorlatban.¹⁹

Ezt támasztja alá az az ítélet is, mely szerint „a büntetés azonosságából nem következik az, hogy a bíró köteles lenne a büntetést egyenlően alkalmazni a tettesre és a részesre, különösen, mivel mindegyik elkövető büntetendőségét aszerint kell megítélnie, hogy az számára kisebbnek vagy nagyobbak tűnik, hogy ez alapján egyéniesítse az őket érő büntetést. Ugyanezek az elvek vonatkoznak azokra az esetekre is, amikor az esküdszék enyhítő körülményeket tár fel a tettesre és a részes javára, mert ekkor érvényesül a legnagyobb szabadsága a bíróságnak a büntetés alkalmazásában, mivel a 463. cikk egy még pontosabb arányosság elérését teszi lehetővé a bűnösség foka és a büntetés között a minden elkövetőhöz kapcsolódó különleges körülmények szerint.”

Azonban ismerni kell, hogy maximálisan milyen büntetés fenyegeti és érheti a részt abban az esetben, amikor semmilyen enyhítő körülmény nem írható a javára. Az 59. cikk a részt *ugyanazzal a büntetéssel* rendeli büntetni, mint a tettest. De mit jelent ez valójában? Vajon a részes is felel a bűncselekmény súlyosító körülményeikéért, amelyekről adott esetben nem is tudott? Vajon rá is kiterjed a büntetésnek a tettest valamely tisztán személyes minősége miatt érő súlyosítása? Vagy csak az a büntetés fenyegeti, amit a törvény arra a büntetettre rendel, amelyben közreműködött? E kérdések megválaszolása előtt különbséget kell tenni a súlyosító körülmények között aszerint, hogy azok bel-

ső vagy külső eredetűek, azaz a büntett elemeit, vagy a tettesek valamelyikének személyes tulajdonságait képezik-e.^{iv}

Az 1791-es Code pénal hatálya idején a joggyakorlat csak akkor találta a részeseket a tettesel azonos büntetéssel büntetendőnek, amennyiben tudtak a büntett (belső) részét képező, a büntetés súlyosítását eredményező körülményekről. Így a gyilkosság részesekre a halálbüntetés csak abban az esetben volt alkalmazható, ha az előre megfontoltság velük szemben is külön bizonyítást nyert.²⁰ Ez a gyakorlat azonban az 1810-es Code pénal hatálya idején nem maradt fenn. A Semmitőszék – ez utóbbi törvény kihirdetése óta – következetesen úgy döntött, hogy ugyanazt a büntetést kell kiszabni a tettesre és a részesre, még akkor is, ha megállapítják, hogy ez utóbbiak nem vettek részt a büntett súlyosító körülményeinek realizálásában, illetve még akkor is, ha nem is tudtak e körülményekről. Az ilyen tartalmú döntések fő indoka az, hogy a törvény 59. cikke általános, és alkalmazása nem függ attól, hogy a részes a bűncselekmény minősítő (súlyosító) körülményeiben is részt vesz-e. Másfelől a törvény 63. cikke^v – amely azokat az eseteket határozza meg, amikor a büntetést módosítani lehet – nem tesz említést arról az esetről, ha a részesek nem tudtak a súlyosító körülményről, mint a bűncselekményből származó dolgok elrejtése esetén.²¹

Néhány büntetőjogász támadta ezt a gyakorlatot, arra hivatkozva, hogy a 60. cikk^{vi} csak azokat tekinti részesnek, akik tudatosan nyújtanak segítséget. Márpedig tudhat-e valaki úgy egy cselekményről, hogy nem tud annak legsúlyosabb körülményeiről? Vajon tudva vesz-e a részes valamely büntetettben részt, midőn a legszilárdabban meg van arról győződve, hogy vétséget segít elő?^{vii} A részesség fennállásához, akárcsak minden más büntetendő cselekményhez, nem a tett külső megnyilvánulását, hanem az erkölcsi elemet kell figyelembe venni.²² Végül teljesen bizonyos, hogy a tudomás teljes hiánya kizár minden felelősséget: így a lopás elkövetése alatti őrt állás nem büntetendő, ha a bíróság megállapítja, hogy a vádlott egyáltalán nem tudott arról, hogy lopást követnek el ezalatt.²³ Ésszerűnek látszik tehát, hogy a főtett tárgyi súlyát növelő súlyosító körülmények ismeretének részleges^{viii} hiánya csökkentse a részes bűnösségét.

Szívesen elfogadnánk ezt az értelmezést, ami teljesen egybe is vág azzal az elvvel, amit a fejezet elején felállítottunk, és amely az igazságos megtorlás elvén alapul, azaz, hogy a büntetésnek arányosnak kell lennie a bűncselekmény súlyával. De vajon engedi-e a törvény szövege ezen értelmezés elfogadását? A törvény szövege pontos: *A részesek ugyanazon büntetéssel büntetendők, mint a tettesek.*^{viii} Felhozhatjuk ellenben, hogy csak azok lehetnek bűnsegédek, akik *tudatosan* nyújtanak segítséget. De mit akar mondani ez utóbbi kifejezés? Csupán azt, hogy a részeseknek ismerniük kell annak a cselekménynek a természetét és célját, amelyben közreműködtek. De vajon megköveteli-e a törvény, hogy a büntett minden körülményéről tuda-

mással bírjanak? A törvény szövege egyáltalán nem enged ilyen megkülönböztetést, és mivel a 63. cikk ezt kifejezetten a bűncselekményből származó dolgok elrejtőire engedi meg, ebből pedig implicit módon az következik, hogy ez a többi részesre nem vonatkozik. Ez tehát a törvény valódi szelleme. „Amikor a büntetés – mondta Target – a legnagyobb szigor hordozza a súlyosító körülményeknek köszönhetően, az tűnne igazságosnak, ha e megnövekedett szigor azokat is érné, akik a büntett előkészítésével, segítségével vagy előmozdításával alávetették magukat minden körülmény lehetőségének, és beleegyeztek a büntett minden következményébe.”²⁴

Véleményünk szerint azonban teljesen más a helyzet, ha a minősítő körülmény a bűncselekményen kívül áll, azaz a tetteshez kapcsolódik, mint például az apai, fiú, gyámi, a cselédi vagy köztisztviselői minőség. A Semmítőszék ellenben következetesen az előbb tárgyalt elvet^{ix} érvényesítette: a büntetés, ha a részesek egyikének minősége miatt súlyosbodik, súlyosbodik a többiekre nézve is. Ennek megfelelően a lopás részesei, ha a tettesek egyike cseléd, ugyanazon büntetéssel büntetendők, mint a cseléd tettes;²⁵ ha a közokirat-hamisítást hivatalos személy követi el, minden részesre a hivatalos személy által elkövetett közokirat-hamisítás büntetése lesz az irányadó;²⁶ annak a hivatalos személynek a részes, aki levéltitkot sért, a hivatalos személyre rendelt speciális büntetéssel lesz sújtható.²⁷ Továbbá, aki a szülőknek a saját lányuk megrontásához nyújt segítséget, ugyanazzal a büntetéssel büntetendő, mint maguk a szülők;²⁸ a baba által elkövetett magzat-elhajtás részes, ugyanúgy büntetendő, mint a baba; végül az apját megölő fiú részesét is a szülőgyilkosság büntetése fenyegeti.²⁹

A joggyakorlat tehát kérlelhetetlen és szigorú, és ezt csakis a törvény szövege igazolja. De vajon nem fér kétely magához a törvény szövegéhez? Ha több személy követ el büntetést, s ezek egyenlő részt vállalnak a bűncselekményben, az elkövetők társtettesek lesznek, és nem részesek. Márpedig ez esetben, vajon az egyikük személyes minősége megalapozza a többi tettes büntetésének súlyosítását is? Az 59. cikk csak a tettesek részeséről szól, és nem a tettesekről egymás vonatkozásában.^x Vajon a társtetteseket, a joggyakorlat mintájára,³⁰ részesnek kell tekinteni? Ezt csak az indokolná, hogy ezek büntetését súlyosítsuk. Azonban semmilyen büntetőjogi rendelkezés nem írja elő egy büntett több tettesre azt a kötelezettséget, hogy azokat is az a súlyosabb büntetés érje, amit az egyikükre kell alkalmazni. Márpedig, ha ez a súlyosítás nem kell, hogy érje a társtetteseket, kell-e hogy érje a részeseket? Amit az 59. cikk mondani akart, az az, hogy a részesek az ugyanazon büntettre rendelt büntetéssel úgy büntetendők, mintha tettesek lettek volna. A szó szerinti értelmezés azonban túl bizonytalanra teszi e rendelkezést. A bűncselekményhez kapcsolódó súlyosító körülményekért felelőssé kell tenni a részeseket, még akkor is, ha e körülményekről nem is tudtak, mivel a közreműködésük tettessé (bűnszerzővé) teszi magukat e cselek-

mény vonatkozásában. Azonban azok a körülmények, melyek nem a tettez tartoznak, és amelyek nem súlyosítanak a bűncselekményüket még abban az esetben sem, ha tettesek lennének, hogy súlyosíthatnák a büntetésüket részesi minőségükben? E körülmények nem tartoznak a bűncselekményhez, nem jönnek számításba a büntetés rendes meghatározásánál sem, ezek csak valamely személyes minőségből származnak. E tulajdonságok tehát személyesek, és a súlyosítás, amit maguk után vonnak, nem terjed ki másra, csak akinél fennállnak. Megjegyezendő, hogy a törvény előadója – a törvény indokainak felfedése során – csak a bűncselekményhez kapcsolódó körülmények súlyosító hatásáról szólt, és nem tett említést azokról, amelyek a tettesek egyikének személyes minőségéből erednek. És valóban, nem volna igazságtalan a részes a hűtlen cseléddel, a közhivatalnokkal, a szülőgyilkos fiúval azonosan büntetni, ha nem volt hűtlen, nem szegte meg a hivatali illetve családi kötelességét?^{xi} Ha az elkövetőket terhelő kötelesség nem azonos, hogy lehet őket azonosan büntetni?

Végeredményben lehetetlen az 59. cikket szó szerint értelmezni. Mert ha a tettes és a részes minden esetben szükségképpen *ugyanazzal a büntetéssel* lenne büntetendő, akkor ebből következőleg a részes javára figyelembe kellene venni a büntetés azon enyhítését is, amely a tettes személyes minőségéből ered, éppúgy, mint ahogy a súlyosítás is kihat rá. Így, ha a tettes 16 év alatti, a büntetés életkor okozta enyhítésének ki kellene hatnia a részesre is. Ezt azonban soha nem vették figyelembe, és a Semmítőszék helyesen döntött úgy, hogy ebben az esetben a büntett rendes büntetését kell kiszabni a részesre is.³¹ Ebből következően a Semmítőszék erre az esetre az 59. cikk azon rendelkezésének, hogy *ugyanazon büntetéssel, mint a tettes*, azt az értelmezést adta, amit mi is adunk, azaz, hogy a részesnek *azt a büntetést kell kapnia, amit akkor kapna, ha ő maga tettes lenne*. A tettes személyéhez kapcsolódó körülmények nem írhatók a részesnek sem előnyére,³² sem hátrányára: a törvény a részeseket tetteseknek tekintheti, de ezen túl nem mehet, és nem büntetheti őket olyan személyes minőségre tekintettel, amellyel nem rendelkezik.³³

A Semmítőszék elismerte ezentúl azt is, hogy ha a tettes vagy a tettesek egyike visszaeső, e minőség, mivel teljesen személyes, nem vehető figyelembe sem a többi tettesnél, sem a részesnél.³⁴ És valóban abszurd lenne, ha az a súlyosítás, amelynek indoka az egyik elkövető korábbi bűnös magatartása, kiterjedne arra a részesre, akit korábban nem vontak felelősségre ilyen magatartás miatt. De vajon kevésbé lenne abszurd ezt az érvelést az olyan személyes körülményekre is kiterjeszteni, mint a szülői, közhivatalnoki vagy gyámi minőség? Be lehet a részesnek számítani azt a nagyobb romlottságot, ami azokat jellemzi, akik a szűkebb kötelességüket szegik meg?

Általánosan elismert végül az is, hogy a katona által elkövetett katonai bűncselekmény büntetése nem alkalmazható a civil részesre, „tekintettel arra, hogy a

katonákra vonatkozó eltérő törvényi szabályozás alapja egy speciális kötelezettség. Valójában mindenki, aki katonai szolgálatban áll, az országgal szemben kötelezi magát a fegyvellemmel kapcsolatos speciális kötelezettségek betartására. Ezen túl, ha annak ellenére, hogy a katonákra és a civilekre vonatkozó szabályok teljesen függetlenek egymástól, a civil részes felelősségét a részesség rendes szabályai alapján szeretnék a katona tettes sorsához kötni egy katonai bűncselekmény minősítése és büntetése során, akkor ebből az következne, hogy a részes olyan bűncselekményért lenne felelős, aminek az ő esetén nincs létjogosultsága, illetve olyan büntetés fenyegetné, melynek természete és szigora teljesen indokolatlan lenne vele szemben. Végül ez azt is eredményezné, hogy az enyhítő körülmények sem lennének többé a javára írhatók.” Ezt a döntést az új katonai büntető törvénykönyv 197., 198., és 268. cikkei implicit módon szentesítették, meghatározva azokat a kivételes eseteket, amikor a nem katona részeseket a katonai törvény hatálya alá lehet vonni. Véleményünk szerint a joggyakorlat általánosan eltér az 59. cikk valódi szellemétől, amely a tettes és a részes azonosításával csak azt akarta mondani, hogy a részeseket úgy kell büntetni, mintha ők maguk tettesek lettek volna.

Végül, a joggyakorlat elismerte, hogy a büntetés azon súlyosbítása, ami a tettesről a részesre száll, nem száll át ugyanakkor a részesről a tettesre. Mindig a tet-

tesre előírt büntetés éri a részt, még akkor is, ha a részes olyan minőséggel rendelkezik, amely akkor, ha tettes volna, a büntetés súlyosbítását tenné lehetővé, például, ha ő minősülne közhivatalnoknak³⁵, az áldozat fiának,³⁶ erőszakos közöszlésznek vagy szemérem elleni erőszaknál felmenőnek.³⁷ Azonban az a benyomásunk, hogy a joggyakorlat a törvény szövegéhez túlságosan ragaszkodva félreismerte annak szándékát: a törvény nem akarja a büntetés abszolút egyenlőségét, és ez igazságtalan is lenne. Egyrészt, mivel a részes büntetése súlyosbodna a tettes személyes tulajdonsága következtében, másrészt, mert a részes büntetése csökkenne, ha nála nem vennék figyelembe azt a minőséget, ami növelné a felelősségét.³⁸ A törvény csupán asszimilálni akarta a tetteseket és a részeseket, azonban nem akarta, hogy figyelmen kívül kelljen hagyni azokat a körülményeket, amelyek módosíthatják az elkövetőket külön-külön megillető pozíciót.³⁸

Végül az is elismert, hogy ha felmentik azt a tettest, akinek a közjegyzői, alkalmazotti, minisztériumi tisztviselői minősége indokolta a büntetés súlyosbítását, akkor a részes is mentesül e súlyosítás alól, és csak az alapesetet fenyegető büntetést lehet vele szemben kiszabni.³⁹ Ez utóbbi döntés ellen nincs semmi kifogásunk, ez azonban nem áll összhangban a Semmitőszék azon rendszerével, amely általánosan azt érvényesíti, hogy a részeseket a tettest fenyegető büntetéssel kell büntetni.

Jegyzetek

- Wlassics Gyula elkövetőkről írt monográfiájában ekként fordította a „*Théorie du Code pénal*” részességről szóló fejezetének kezdőmondatát, lásd uő: A bűnkísérelt és a bevezetett bűncselekmény. A tetteség és részesség tana. (MTA. Bp., 1885. 15. p.)
- A fordítás alapjául vett 1887-es kiadás címlapján a szerző neve M. Chauveau Adolphe-ként szerepel, ezért a címben a szerző nevét így tüntettem fel. Azonban valójában Chauveau a vezetőknév, s a francia névhasználat szerint ez a keresztnév után áll.
- A *Théorie du code pénal* a XIX. századi francia büntetőjogi irodalom egyik legjelentősebb alkotása, mely Chauveau Adolphe (1802–1868), a toulouse-i jogi kar tanára és dékánja, illetve Faustin Hélie (1799–1884), a Semmitőszék büntetőjogi kollégiumának vezetője, és a Francia Tudományos Akadémia tagja tollából látott napvilágot. Az 1834 és 1842 között nyolc kötetben megjelent mű rendkívüli részletességgel dolgozta fel az 1810-es Code pénal elméleti hátterét és gyakorlati alkalmazását.
- Angyal Pál: A személyes tulajdonságok és körülmények tana. (Singer és Wolfner Kiadása. Bp., 1902.)
- A cikk értelmében: „A bűntett vagy vétség részesei ugyanazzal a büntetéssel büntetendők, mint az adott bűntett vagy vétség tettesei, kivéve ha a törvény eltérően rendelkezik”. [„*Les complices d'un crime ou d'un délit seront punis de la même peine que les auteurs mêmes de ce crime ou de ce délit, sauf les cas où la loi en aurait disposé autrement.*”]
- A parifikáció elve a tetteség-részesség vonatkozásában a bűncselekmény elkövetőinek azonos büntetési tétel alá vonását jelenti. Franciaországban mind a mai napig ez érvényesül. Az ezzel szembeni megoldás a differenciált büntetési elv, amely az elkövetők között különbséget téve, csupán a felbujtót rendelte a tettesi bűncselekmény büntetési tételének maximumával büntetni, a bűnszegédekre azonban a törvény rendelkezése folytán ennél enyhébb büntetés volt irányadó. A német megoldásra a XIX. századtól kezdve ez jellemző. Hazai viszonylatban az 1843. évi Deák-féle büntetőjogi törvényjavaslat és a Csemegi-kódex is a differenciált

büntetési elv talaján állt, ezen azonban az 1950. évi II. törvény (Btá) változtatott, s napjainkban is a parifikációs megoldás érvényesül, lásd Btk. 21.§ (3) bek.

- Így Csemegi Károly szerint a francia törvény a legnagyobb igazságtalanságot emelte törvényé, midőn nem tett különbséget az elkövetők büntetése között. Lásd: Edvi Illés Károly–Gyomai Zsigmond: Csemegi Károly művei. Második kötet. (Franklin-társulat. Bp., 1904. 134. p.)
- Chauveau – Hélie: *Théorie du Code pénal*. Paris, 1887. 458–469. pp.
- Chauveau – Hélie: i.m. 469–474. pp.
- Chauveau – Hélie: i.m. 474–482. pp.
- Garçon, Émile: *Code pénal annoté*. Sirey. Paris, 1952
- Garçon, Émile: i.m. 174. p.
- Cass., 23 mars 1927. in: Garçon, Émile: i.m. 175. p.
- Bouzat, Pierre – Pinatel, Jean: *Traité de droit pénal et de criminologie*. Tome I. Droit pénal général. Dalloz. Paris, 1963.
- Bouzat, Pierre–Pinatel, Jean: i.m. 614. p.
- Az új törvény 121-6. cikke értelmében: „A bűncselekmény 121-7. cikke szerinti részese tettesként büntetendő.” [„*Sera puni comme auteur le complice de l'infraction, au sens de l'article 121-7.*”]
- Lásd: Stefani, Gaston – Levasseur, Georges – Bouloc, Bernard: *Droit pénal général*. 16ième édition. Dalloz. Paris, 1997. 272–274. p., illetve Telliot, Line–Urbansky, Pascale: *Droit pénal général*. (Bréal, 2002. 109–110. p.)
- Cass., 9 juill. 1813, ill. 2 fév. 1815, *Jurisp. gén.*, 3. kötet, 545. p.; 22 janv. 1863, Bull. n. 27.
- Cass., 19 sept. 1839, Bull. n. 301; 17 fév. 1841, n. 54.
- Cass., 17 pluv. an XI, 18 vend. an X, 29 mess. an XIII, 20 nov. 1806, *Juris. général.*, 3. kötet, 631., 646. és 647. p.
- Cass., 17 juill. ill. 26 déc. 1812, Bull. n. 169 ill. 175; 12 août 1813; Bourguignon, 3. kötet, 51. p.
- de Molènes, *De l'humanité dans les lois crim.*, 547. p.

- ²³ Cass., 4 mai 1827, Bull. n. 111.
- ²⁴ Cass., 9 janv. 1849, Bull. n. 8; 14 sept. 1854, Bull. n. 278. Lásd szintén: Cass., 2 août 1873; Bull. n. 217; 29 mars 1877; Bull. n. 90.
- ²⁵ Cass., 23 oct 1811, 23 déc. 1812, 8 juill. 1813, Jurisp. gén., 3. kötet, 650. p.; 24 août 1827, Bull. n. 225.
- ²⁶ Cass., 9 fév. 1811, ill. 25 oct. 1813, Jurisp. gén., 3. kötet, 645. p., 22 janv. 1835, Jurisp. gén., 35.1.421.
- ²⁷ Cass., 9 janv. 1863, Bull. n. 13.
- ²⁸ 22 nov. 1818, Jurisp. gén., 2. kötet, 295. p.
- ²⁹ Cass., 3 déc. 1812, Jurisp. gén., 3. kötet, 623. p., 20 avril, ill. 20 sept. 1827, Jurisp. gén., 27.1.407. ill. 431; Cass., 23 mars 1843, Bull. n. 66; 27 mars 1846, Bull. n. 32; 9 juin. 1848, Bull. n. 178; 11 sept. 1851, Bull. n. 382; 24 mars 1843, Bull. n. 110; 30 sept. 1853, Bull. n. 491. Lásd még: Cass., 23 août 1877; Bull. n. 201.
- ³⁰ Cass., 9 juin 1848, Bull. n. 178; 11 sept. 1851, Bull. n. 1851; 24 mars 1853, Bull. n. 110; 22 janv. 1852, Bull. n. 28; 3 juill. 1854, Bull. n. 242.
- ³¹ Cass., 18 nov. 1824, Bull. n. 167; 21 nov. 1839, Bull. n. 354; 27 nov. 1845, Bull. n. 348.
- ³² Cass., 29 déc. 1832, Bull. n. 503; 23 mars 1843, Bull. n. 66.
- ³³ A német Btk. 50. cikke szerint a személyes minősítő körülmények annál a tettesnél vagy részesnél vehetők figyelembe, akinél fennálltak. Ugyanezt a szabályt találjuk a genfi büntető törvénykönyvben is.
- ³⁴ Cass., 3 juill. 1806, Jurisp. gén., 3.654, Bull. n. 107.
- ³⁵ Cass., 23 mars 1827, Jurisp. gén., 2.395.
- ³⁶ Cass., 27 avril 1815, Jurisp. gén., 3.653; ezzel ellentétben: Cass., 15 déc. 1814, Jurisp. gén., 3.653; Cass., 21 mars 1844, Bull. n. 109; Journ. du. dr. crim., 1844. 77. p. 3533. cikk.
- ³⁷ Cass., 2 oct. 1856, Bull. n. 326. Lásd még ugyanebben az értelemben 5 oct. 1871; S. 72.1.255.
- ³⁸ A részesi cselekmények csupán járulékos büntetendőséggel bírnak, a főtetthez járulnak, de a személyes minősítő körülmény nem gyakorolhat befolyást a büntetésre, kivéve a törvény kifejezett rendelkezése esetén, mint a német Btk. 50. cikkében (idézve fentebb).
- ³⁹ Cass., 24 déc. 1825, 20 sept. 1828, 19 juin 1829, 22 juill. 1830, Jurisp. gén., 26.1.148, 28.1.424, 29.1.277, 36.1.327. E ponton eltérő véleményeket találni, így mellette van Bertauld, XXIII. előadás, 513. p., ellene pedig Blanche, II. 61-68. n.

ⁱ Az első két szabály rövid ismertetését lásd az Előszóban.

ⁱⁱ Art. 59: Les complices d'un crime ou d'un délit seront punis de la même peine que les auteurs mêmes de ce crime ou de ce délit, sauf les cas où la loi en aurait disposé autrement. [A büntett vagy vétség részesei ugyanazzal a büntetéssel büntetendők, mint az adott büntett vagy vétség tettesei, kivéve ha a törvény eltérően rendelkezik]

ⁱⁱⁱ Az elkövetők meghatározásával kapcsolatban egy problémára kell felhívni a figyelmet. A Code pénal szövege és a francia büntetőjogászok az elkövetők megjelölésére az „auteur” illetve a „complice” kifejezéseket használták. Az utóbbi általános értelemben „részes”-t, de más vonatkozásban „segédet” jelent, az előbbi pedig egyaránt jelenthet „(bűn)szerező”-t és „tettes”-t. Chauveau és Hélie a XIX. század közepéig általánosan érvényesülő tendenciát követve az elkövetőket bűnszerzőkre és segédekre osztotta, azaz az „auteurs” kifejezés alá a tetteseket és a felbujtókat vonta, míg „complice”, mint mellékes közreműködő, a tulajdonképpeni segédi kategóriára vonatkozott. Ez a felosztás azonban nem volt összhangban a törvény szövegével. A Code pénal 59. cikke a „complice”-t az „auteur”-rel azonosan rendelte büntetni. A következő cikk azonban „comme complices” büntette a felbujtókat és a bűnségeket. A törvény szövegében tehát a „auteur” kifejezés csak a tulajdonképpeni tettest, a „complice” pedig a részeseket, mint felbujtókat és segédeket jelenti. Amikor a két szerző a törvény szövegét kommentálja, a fordítás során a törvényi felosztást vettem alapul.

^{iv} Ezek más megfogalmazásban: a büntetben rejlő súlyosító körülmények (ezek a büntett tényálladékanak egy részét képezik), illet-

ve amelyek a tettesek egyikének személyében lelik forrásukat. Lásd: *Wlassics Gyula: A bűnkísérelt és a bevégzett bűncselekmény. A tettség és részesség tana.* (MTA. Bp., 1885. 287. p.)

^v Art 63: Néanmoins la peine de mort, lorsqu'elle sera applicable aux auteurs des crimes, sera remplacée, à l'égard des recéleurs, par celle des travaux forcés à perpétuité. Dans tous les cas, les peines des travaux forcés à perpétuité ou de la déportation, lorsqu'il y aura lieu, ne pourront être prononcées contre les recéleurs qu'autant qu'il seront convaincus d'avoir eu, au temps du recélé, connaissance des circonstances auxquelles la loi attache les peines de mort, des travaux forcés à perpétuité et de la déportation; sinon ils ne subiront que la peine des travaux forcés à temps. [Azonban, ha a büntett tettesére halálbüntetést kellene alkalmazni, a dolgok elrejtőire nézve ezt életfogytig tartó kényszermunkával kell helyettesíteni. Az életfogytig tartó kényszermunka vagy a száműzetés azonban, ha ennek lenne helye, mindig csak annyiban szabható ki a dolgok elrejtőjével szemben, amennyiben bizonyosodik, hogy az elrejtés időpontjában tudott azokról a körülményekről, amelyeket a törvény a halálbüntetéshez, az életfogytig tartó kényszermunkához, vagy a száműzetéshez megkíván; ellenkező esetben csak határozott tartamú kényszermunka szabható ki.]

^{vi} Art. 60: Seront punis comme complices d'une action qualifiée crime ou délit, ceux qui, par dons, promesses, menaces, abus d'autorité ou de pouvoir, machinations ou artifices coupables, auront provoqué à cette action ou donné des instructions pour la commettre; [A büntett vagy vétség részeseiként büntetendők, akik ajándékkal, ígérettel, fenyegetéssel, hatalommal vagy tekintéllyel való visszaéléssel, bűnös mesterkedéssel vagy fondorlattal mást a büntett vagy vétség elkövetésére bujtanak fel, illetve az elkövetéshez utasításokat adnak]

Ceux qui auront procuré des armes, des instruments, ou tout autre moyen qui aura servi à l'action, sachant qu'ils devaient y servir; [akik fegyvereket, eszközöket vagy a bűncselekmény elkövetéshez bármely más dolgot szolgáltattak, amennyiben tudnak arról, hogy ezeket bűncselekmény elkövetésére fogják használni;]

Ceux qui auront, avec connaissance, aidé ou assisté l'auteur ou les auteurs de l'action, dans les faits qui l'auront préparée ou facilitée, ou dans ceux qui l'auront consommée, sans préjudice des peines qui seront spécialement portées par le présent code contre les auteurs de complots ou de provocations attentatoires à la sûreté de l'État, même dans le cas où le crime qui était l'objet des conspirateurs ou des provocateurs n'aurait pas été commis. [Végül azok, akik a bűncselekmény tettesének vagy a tettesének tudatosan nyújtanak segítséget a bűncselekmény előkészítésében vagy megkönnyítésében, illetve a végrehajtási cselekményben, azon büntetések sérelme nélkül, amelyeket a törvény az összeesküvés vagy az állam külső vagy belső biztonsága elleni bűncselekményekre való felbujtás tetteseiére ír elő, még abban az esetben is, ha a bűncselekményt, amire a felbujtás vagy az összeesküvés vonatkozott, nem is követték el]

^{vii} Az idézet fordításánál *Wlassics Gyula* interpretációját vettem alapul, lásd: *Wlassics: i.m. 286. p.*

^{viii} „Le défaut de connaissance partielle de certaines circonstances...” *Wlassics* ezt a súlyosító körülmények részletes hiányának fordította, azonban a „partielle” inkább részbenit vagy részlegest jelent. Lásd: *Wlassics: i.m. 287. p.*

^{ix} Azaz, ha a minősítő körülmény a bűncselekmény része.

^x *Wlassics* fordításában: „Az 59. szakasz nem vonatkozik a bűnszerzőkre, hanem a részesekre, a bűnszerzőkhöz való viszonyukra tekintettel.” Lásd: *Wlassics: i.m. 288. p.*

^{xi} *Angyal Pál* fordításában: „Igazságtalanság lenne [...] a részeset, ki hivatali kötelességét nem szegte meg úgy büntetni, mint a sikkasztó közhivatalnokot, – azt, ki a természeti érzések legszentebbike ellen nem vétett egyenlően sújtani az apagyilkossal, vagy azt, ki nem volt hűtlen gazdájához ugyanolyan mérték szerint fenyíteni, mint a hűséget szegő cselédet” lásd: *Angyal Pál: A személyes tulajdonságok és körülmények tana.* (Singer és Wolfner kiadása. Bp., 1902. 62. p.)

^{xii} A szerzők szerint tehát a részes személyes tulajdonságait a részes terhére figyelembe kellene venni!